

ПРЕАМБУЛА

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключившись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України,

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,

приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

Преамбула конституції – це звичайна для світової конституційної практики невелика за обсягом, урочиста, написана навіть з певним пафосом вступна частина до її основного змісту. Преамбула виконує переважно дві основні функції: по-перше, вказує на те, хто і в якому порядку прийняв конституцію, і, по-друге, містить коротку характеристику умов і мотивів прийняття конституції та цілей, які разом з тим переслідуються. Положення преамбули допомагають краще зрозуміти зміст конституції, сприяють її правильному тлумаченню і застосуванню.

Ці риси преамбули властиві також невеликій вступній частині, якою відкривається Конституція України 1996 року (зі змінами, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2052-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2016 року № 1401-VIII, від 07 лютого 2019 року № 2680-VIII). Преамбула є інтегративною частиною структури Конституції і має для законодавчої, виконавчої і судової влади не тільки морально-політичне, а й юридичне значення з відповідними правовими наслідками.

На відміну від Конституції УРСР 1978 року, яка називалася «Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки» (після проголошення незалежності назву змінено на «Конституція (Основний Закон) України»), в назві чинної Конституції України термін «Основний Закон» не використовується. Зовнішні термінологічні зміни певною мірою відображують якісні зрушення в самих основах соціально-політичного розвитку та статусу України як незалежної держави, невід’ємним атрибутом суверенності якої є Конституція.

Проте річ не тільки в цьому. Поняття «Конституція» і «Основний Закон» у сучасній юридичній науці й практиці вживаються як тотожні. З цього виходить і Конституція України, фіксуючи цю тотожність не в назві (внаслідок тавтології), а в завершальних рядках преамбули (абз. 9). Як Основний Закон Конституція України становить ядро національної правової системи, є юридичною базою для розвитку всього українського законодавства, нормозастосовчої діяльності, правосвідомості і правової культури.

Преамбула виходить з того, що Конституція України є актом установчої влади Українського народу. Від його імені цю установчу владу реалізувала Верховна Рада України, прийнявши Конституцію.

У преамбулі (абз. 1) констатується, що, приймаючи Конституцію, Верховна Рада діяла від імені Українського народу, виражаючи його суверенну волю, а не від власного імені як органу законодавчої влади. Тим самим під Українським народом як основоположною категорією Конституції слід розуміти не національно-етнічну спільність, а сукупність громадян України всіх національностей. Поняття «Український народ» (преамбула) і «народ» в подальшому тексті Конституції вживаються як юридично тотожні.

Положення преамбули, відповідно до яких саме народу як суверену належить установча влада, більш глибоко розкривається в конституційно-юрисдикційній практиці. Зокрема, в Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України від 11 липня 1997 року № 3-зп наголошено на тому, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття.

Це положення розвинуте КСУ у Рішенні у справі про набуття чинності Конституцією України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп та деяких інших рішеннях, з яких випливає, що недопустимо ототожнювати функції Верховної Ради України як органу установчої влади з її постійними функціями як органу законодавчої влади.

Преамбула акцентує увагу на історико-політичних і юридичних підставах відновлення України як незалежної держави. Ними є багатовікова історія українського державотворення та невід'ємне право української нації на самовизначення, яке історично здійснено усім Українським народом.

Саме на основі такого правового підґрунтя була реалізована ідея щодо прийняття Конституції України як Основного Закону незалежної держави.

У преамбулі зазначається також безпосереднє правове джерело, керуючись яким Верховна Рада України прийняла Конституцію. Ним є Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схвалений 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням.

Преамбула стисло визначає генеральні цілі, задля досягнення яких приймається Конституція:

- забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя;
- зміцнення громадянської злагоди на землі України;
- незворотність її європейського і євроатлантичного курсу;
- розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Усі названі цілі визначають цінності, які посідають провідне місце в усій ієрархії суспільних цінностей. Будучи закріпленими у преамбулі Конституції України, вони становлять концептуальну основу як її самої, так і всього суспільного ладу, визначають обличчя незалежної України.

Серед названих цінностей особливе місце належить підтвердженню європейської ідентичності українського народу та незворотності європейського та євроатлантичного курсу України (абз. 5). Це положення, введене до преамбули Конституції Законом про внесення змін до Конституції України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 року (Відомості Верховної Ради України. 2019. № 9. С. 50), викликало жваві дискусії серед фахівців.

Опоненти внесення змін до преамбули Конституції наголошували на тому, що преамбула фіксує історичну мить прийняття Конституції, а тому, мовляв, втручання в історичний підтекст, який відображає передумови прийняття Конституції України 1996 року та конституційну ідентичність українського народу на момент її прийняття, не припустиме.

Насправді, такі твердження щодо «недоторканності» преамбули Конституції є доволі сумнівними. Вони не підтверджуються конституційною практикою. Попри те, що внесення змін до конституційних преамбул не надто поширене в Європі та світі, така практика не є поодиноким. Свого часу зміни вносили до преамбул Конституції Індії, Основного закону ФРН (після возз'єднання Німеччини), Конституції Угорщини. У Латвії після відновлення її незалежності і, відповідно, дії Конституції Латвійської Республіки 1922 року, вона була доповнена преамбулою лише у 2014 році. Подібна ситуація мала місце також у Естонії (Конституція Естонської Республіки прийнята у 1992 році, а преамбула до неї додана у 2007 році). Як додані, так і змінені преамбули до конституцій названих країн значною мірою обумовлені потребою фіксації колективної історичної ідентифікації їх народів.

Наведене вище доповнення преамбули Конституції України свідчить не про корегування історичного минулого Українського народу і моменту (передумов, мотивів та цілей) її прийняття, а саме про підтвердження Українським народом своєї європейської ідентичності, обумовленої всім попереднім історичним конституційно-правовим розвитком України, починаючи з Конституції Пилипа Орлика. Тобто зміни до преамбули Конституції України спричинені не Революцією гідності та історичними суспільними і політичними зрушеннями в напрямі євроінтеграції України, як вважають деякі правознавці. Революція гідності стала лише тим «конституційним моментом», який посилив відчуття ідентичності й актуалізував ці зміни. Перший вагомий крок на шляху реалізації названого курсу зроблений – Україна офіційно стала кандидатом у члени Європейського Союзу. І хоч попереду роботи на цьому шляху ще надто багато, є підстави вважати, що він буде пройдений гідно і завершиться успішно.

У формулі преамбули «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями» відображена воля як Верховної Ради України, так і всього Українського народу взяти на себе відповідальність за стан справ у країні, за долю Вітчизни. І хоча відповідальність, про яку йдеться в цій частині преамбули, за своєю сутністю є відповідальністю морально-політичною, а не юридичною (той, хто знехтував нею, може бути засуджений лише судом історії), все ж не слід применшувати значення цієї конституційної формули.

її втілення в практичні дії органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, політичних партій та інших громадських об'єднань, всіх громадян України – вагома гарантія того, що майбутнє України стане таким, яким його хоче бачити Український народ. На жаль, за роки незалежності повною мірою досягти цього з різних причин не вдалося.

Положення преамбули в концентрованому вигляді виражають вихідні політико-правові ідеї, які пронизують весь зміст Конституції. Вона є єдиним, цілісним за своєю юридичною природою документом, а тому відривати преамбулу від основного змісту Конституції, а тим більше протиставляти йому юридичну природу преамбули, як це інколи трапляється в літературі, немає підстав. Як й інші положення Конституції, положення її преамбули мають нормативний характер, хоча їх нормативність виражена в найзагальнішій формі. Інша справа, що механізм реалізації положень преамбули має істотні особливості порівняно з іншими положеннями Конституції.

Преамбула насамперед є орієнтиром у практичній діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, посадових і службових осіб та громадян, визначає загальну лінію правотворчої діяльності, вказує стратегічний напрям конституційного і нормативно-правового регулювання в цілому.

Положення преамбули сприяють більш глибокому з'ясуванню літери і духу Основного Закону України, що особливо важливо під час його тлумачення, а відтак, більш послідовному втіленню конституційних норм, а також приписів законодавства, що їх конкретизують, в життя.

Нестабільність, а тим більше систематичні порушення Конституції, які, як це не прикро, не подолані навіть після майже трьох десятиліть з моменту її прийняття, неминуче призводять до того, що вся система правил, за якими живе суспільство, починає піддаватися ерозії, розмиватися. А це, у свою чергу, створює величезну загрозу для самого існування держави, що особливо небезпечно в умовах широкомасштабної воєнної агресії Росії проти України.

Російсько-українська війна переконливо підтвердила, що закріплений в Преамбулі курс на євроатлантичну інтеграцію, метою якої, зрештою, є вступ України в НАТО, це найнадійніша гарантія від наступних посягань північного сусіда на територіальну цілісність України.